

Київський університет імені Бориса Грінченка

Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти

Кафедра психології особистості та соціальних практик

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-методичної та
навчальної роботи
Олексій ЖИЛЬЦОВ

09 2022 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Психологія»

для студентів

спеціальності 111 Математика

освітнього рівня першого (бакалаврського)

освітньої програми 111.00.01 Математика

спеціалізації _____

Київ 2022

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА	
Ідентифікаційний код 02136554	
Начальник відділу моніторингу якості освіти	
Програма № <u>0320/22</u>	
<u>Жильцов</u> (підпис)	(прізвище, ініціали)
« <u>09</u> »	20 <u>22</u> р.

Розробник:

Ткачишина Оксана Романівна, кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології особистості та соціальних практик

Викладач:

Ткачишина Оксана Романівна, кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології особистості та соціальних практик

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри психології особистості та соціальних практик

Протокол від 27 серпня 2021 р. № 7

Завідувач кафедри _____ Оксана СЕРГЄЄНKOBA

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої програми (керівником освітньої програми 111.00.01 Математика)

27.08.2021 р.

Керівник освітньої програми _____ Марія АСТАФ'ЄВА

(підпис)

Робочу програму перевірено

01.09.2021 р.

Заступник директора _____ Роман ПАВЛЮК

Пролонговано:

на 2021/2021 н.р. _____, «27» 08 2021 р., протокол № 9

на 20__/20__ н.р. _____, «__»__ 20__ р., протокол № __

на 20__/20__ н.р. _____, «__»__ 20__ р., протокол № __

на 20__/20__ н.р. _____, «__»__ 20__ р., протокол № __

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Вид дисципліни	обов'язкова	
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	4/120	
Курс	2	
Семестр	3	
Кількість змістових модулів з розподілом:	4	
Обсяг кредитів	4	
Обсяг годин, в тому числі:	120	
Аудиторні	56	
Модульний контроль	8	
Семестровий контроль	-	
Самостійна робота	56	
Форма семестрового контролю	залік	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни – розкрити загальні закономірності функціонування та проявів психіки людини, закономірності її психічного розвитку в онтогенезі, типові психологічні особливості представників всіх вікових періодів; сприяти на цій основі формуванню психологічної культури та компетентності студентів, їх готовності до професійної діяльності.

Завдання курсу:

- аналіз предмету вивчення психології як науки, історії її становлення, сучасної системи психологічних знань, а також закономірностей психічного розвитку та становлення особистості;
- вивчення понять психіки, свідомості, їх функцій і структур, а також психологічної сутності понять особистості та діяльності;
- розкриття типових психічних процесів і станів, їх змісту та функціонування; визначення специфіки психічних властивостей людини;
- вивчення детермінант і показників психічного розвитку індивіда;
- розкриття типових психологічних особливостей представників всіх періодів онтогенезу людини;
- визначення детермінант, виявів та способів конструктивного подолання криз психічного розвитку особистості;
- вивчення основ психології освіти та психогігієни навчальної діяльності.

3. Результати навчання за дисципліною

Відповідно до Освітньо-професійної програми 111.00.01 Математика за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти зі спеціальності 111 Математика,

дисципліна «Психологія» забезпечує формування таких загальних компетентностей та додаткових спеціальних компетентностей:

- ЗК2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- ЗК3. Знання й розуміння предметної області та професійної діяльності.
- ЗК4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
- ЗК7. Здатність учитися і оволодівати сучасними знаннями.
- ЗК8. Здатність до пошуку, обробки та аналізу інформації з різних джерел.
- ЗК9. Здатність приймати обґрунтовані рішення.
- ЗК10. Здатність працювати в команді.
- ЗК11. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань).
- ЗК12. Здатність працювати автономно.
- ЗК13. Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків.

• ДСК1. Здатність використовувати знання з психології, педагогіки, математичних, інформатичних дисциплін, методики навчання математики, українознавчих та світоглядних дисциплін для забезпечення належного рівня викладання відповідно до діючих навчальних програм, дотримуючись вимог Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

• ДСК2. Здатність моделювати та організовувати процес навчання; спроможність обирати необхідні засоби, форми і методи організації діяльності учнів, в тому числі учнів із особливими потребами, проектувати та створювати власні навчальні продукти й ресурси; впроваджувати сучасні навчальні технології, інноваційні підходи, передовий педагогічний досвід.

• ДСК3. Здатність виховувати пізнавальну самостійність кожного учня, дотримуватися певного методологічного підходу до дослідження та аналізу особистості, формувати освічену особистість, підготовлену до активної трудової діяльності в умовах високотехнологічного суспільства, активного та відповідального громадянина.

Відповідно до Освітньо-професійної програми 111.00.01 Математика за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти зі спеціальності 111 Математика, дисципліна «Психологія» забезпечує оволодіння такими **програмними результатами навчання та додатковими програмними результатами навчання:**

• ПРН1. Знати основні етапи історичного розвитку математичних знань і парадигм, розуміти сучасні тенденції в математиці.

• ПРН2. Розуміти правові, етичні та психологічні аспекти професійної діяльності.

• ДРН1. Уміти планувати навчання математики відповідно до діючих навчальних програм, дотримуючись вимог Державного стандарту базової і повної середньої освіти, з використанням різних організаційних форм та засобів навчання, визначати функції, мету та задачі навчання математики, готувати і проводити уроки різних типів, в тому числі у дистанційному форматі.

- ДРН2. Уміти використовувати існуючі вітчизняні й зарубіжні дидактичні засоби та створювати нові, зокрема, комп'ютерно-орієнтовані, розробляти засоби для організації та проведення контролю знань і вмінь учнів.

- ДРН3. Уміти планувати, організувати і проводити позакласну роботу, предметні гуртки, шкільні предметні олімпіади, виховну роботу з учнями із врахуванням їх вікових, фізіологічних та психологічних особливостей, провадити успішну комунікацію з батьками.

4. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план

Назва змістових модулів, тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт					
		Аудиторна:					Самостійна
		Лекції	Семінари	Практичні	Лабораторні	Індивідуальні	
Змістовий модуль 1. Загальні питання психології							
Тема 1. Психологія як наука	13	2	4				7
Тема 2. Свідомість і самосвідомість	10	2	2				6
Модульний контроль	2						
Разом	25	4	6				13
Змістовий модуль 2. Психологічна характеристика психічних процесів, особистості та діяльності							
Тема 1. Пізнавальні психічні процеси	17	2	8				7
Тема 2. Емоційно-вольова сфера особистості	9	2	2				5
Тема 3. Індивідуально-психологічні особливості особистості	16	2	6				8
Модульний контроль	2						
Разом	44	6	16				20
Змістовий модуль 3. Психологія розвитку							
Тема 1. Періодизація та основні детермінанти психічного розвитку людини	23	2	12				9
Модульний контроль	2						
Разом	25	2	12				9

Змістовий модуль 4. Психологія освіти та психогігієна навчальної діяльності							
Тема 1. Психологія навчання	13	2	4				7
Тема 2. Психологія суб'єкта педагогічної діяльності	11	2	2				7
Модульний контроль	2						
Разом	26	4	6				14
Усього	120	16	40				56

5. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Загальні питання психології

Лекція 1. Психологія як наука

Психологія як наука та навчальна дисципліна. Огляд історії виникнення та становлення психології. Зміст міфологічного, філософського і наукового етапів розвитку психології. Предмет та завдання психології на сучасному етапі розвитку суспільства. Джерела психологічних знань. Поняття про побутову та наукову психологію. Сучасна система психологічних знань. Поняття про психіку, її функції та структура. Класифікація психічних явищ. Психічні процеси. Психічні стани. Психічні властивості.

Ключові поняття: психологія, загальна психологія, вікова психологія, психіка, психічні процеси, психічні стани, психічні властивості.

Семінар 1. Місце і роль психології в системі наукового знання.

Семінар 2. Методи психології.

Лекція 2. Свідомість і самосвідомість

Рівні вияву психіки людини: свідоме, несвідоме, надсвідоме. Поняття про свідомість, особливості свідомості. Функції свідомості, структура свідомості. Онтогенетичні фактори формування свідомості. Поняття про самосвідомість, її функції. Етапи формування самосвідомості. Структура самосвідомості. Образ «Я» в структурі самосвідомості. Поняття про самооцінку, її види. Рівень домагань у структурі самосвідомості. Поняття про психологічний захист, його види.

Ключові поняття: свідомість, самосвідомість, несвідоме, надсвідоме, образ «Я», самооцінка, рівень домагань, психологічний захист.

Семінар 3. Психологічна характеристика свідомості і самосвідомості.

Змістовий модуль 2.

Психологічна характеристика психічних процесів, особистості та діяльності

Лекція 3. Пізнавальні психічні процеси

Відчуття як базовий пізнавальний процес. Зміст пізнавальної,

орієнтувальної й захисної функцій відчуттів. Класифікація видів відчуттів і їх характеристика. Явище взаємодії відчуттів. Поняття про сприймання. Відмінність сприймання від відчуттів. Класифікація та види сприймання. Сприймання простору, руху й часу. Особливості та основні типи сприймання. Поняття про пам'ять як процес раціонального пізнання дійсності. Функції пам'яті. Види пам'яті. Процеси пам'яті: запам'ятовування, збереження, відтворення та забування. Поняття про увагу як стан свідомості, її критерії та функції. Фізіологічні основи уваги. Характеристика видів уваги. Мислення як психічний процес, розумові операції. Види та форми мислення. Поняття про уяву, функції уяви. Види уяви.

Ключові поняття: відчуття, сприймання, пам'ять, запам'ятовування, відтворення, мнемічні якості, увага, концентрація, стійкість, переключення уява.

Семінар 4. Відчуття і сприймання.

Семінар 5. Пам'ять як психічний процес.

Семінар 6. Мислення як психічний процес.

Семінар 7. Уява та увага.

Лекція 4. Емоційно-вольова сфера особистості

Поняття про афективну сферу психіки, її функції для особистості. Позитивні та негативні наслідки дії афективного простору особистості. Взаємозв'язок афективної сфери з іншими проявами психіки людини. Емоції та почуття, їх диференціація. Фізіологічні основи переживання емоцій та почуттів, їх вісцеральні та експресивні прояви. Види емоцій та почуттів: альтернативні класифікації. Характеристика типових емоційних станів людини. Поняття афективної культури особистості, її виховання. Поняття про волю. Стимулююча та гальмівна функції волі. Мимовільні та довільні дії. Вольові якості особистості.

Ключові поняття: афективна сфера, емоція, почуття, афект, стрес, дистрес, настрій, фрустрація, вищі почуття, пристрасті, воля.

Семінар 8. Психологічна характеристика емоційно-вольової сфери особистості.

Лекція 5. Індивідуально-психологічні особливості особистості

Індивідуально-типологічні властивості особистості. Поняття про темперамент, характер, здібності. Критерії темпераменту. Історія розвитку вчення про темперамент: гуморальна теорія, конституціональна теорія, фізіологічна теорія. Тип вищої нервової діяльності і темперамент. Основні властивості нервових процесів. Співвідношення типів нервової системи і типів темпераменту. Психологічна характеристика типів темпераменту. Поняття про характер, риси характеру. Фізіологічні основи характеру. Структура рис характеру: спрямованість особистості, розумові, вольові, емоційні риси характеру. Поняття про акцентуації характеру. Типи акцентуацій. Механізми формування характеру людини в онтогенезі. Поняття про здібності, види здібностей.

Ключові поняття: темперамент, тип вищої нервової діяльності, сила, врівноваженість, рухливість, інертність нервових процесів, характер,

спрямованість, акцентуації характеру.

Семінар 9. Сутність індивідуально-психологічних особливостей особистості.

Семінар 10. Здібності особистості.

Семінар 11. Психологічна характеристика особистості та діяльності.

Змістовий модуль 3.

Психологія розвитку

Лекція 6. Періодизація та основні детермінанти психічного розвитку людини

Поняття про психічний розвиток людини та його особливості. Взаємозв'язок психічного розвитку індивіда та формування його особистості. Характеристика показників психічного розвитку. Вікові й індивідуальні особливості психічного розвитку, їх співвідношення. Поняття про сенситивні періоди розвитку психіки, їх значення та критерії вияву. Фактори та умови психічного розвитку особистості. Вікова періодизація психічного розвитку людини. Критерії здійснення вікової періодизації: суперечності як основа психічного розвитку людини, соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, психічні новоутворення.

Ключові поняття: розвиток, психічні суперечності, активність особистості, провідна діяльність, соціальна ситуація розвитку, психічні новоутворення, вікові кризи.

Семінар 12. Особливості психічного розвитку особистості.

Семінар 13. Психічний розвиток дитини немовлячого та раннього віку.

Семінар 14. Особливості психічного розвитку дитини дошкільного віку.

Семінар 15. Психологія молодшого школяра та підлітка.

Семінар 16. Психологія юнацького віку.

Семінар 17. Психологія дорослості.

Змістовий модуль 4.

Психологія освіти та психогігієна навчальної діяльності

Лекція 7. Психологія навчання

Психологічні особливості учіння. Визначення понять «учіння», «научіння», «навченість», «навчання». Навчально-інтелектуальні та соціальні механізми через які реалізуються процеси учіння та научіння. Сутність та основний зміст навчальної діяльності. Психологічні особливості та психогігієна навчальної діяльності. Значення режиму дня та відпочинку для збереження фізичного і психічного здоров'я школярів. Техніки саморегуляції для учнів з метою зняття психічного напруження та психологічного перевантаження у процесі навчання. Навчальне завдання та навчальні дії, їх сутність. Мотивація навчальної діяльності. Типи мотивації навчальної діяльності. Основні види спонукання до навчання. Результат та саморегуляція навчальної діяльності. Процес засвоєння знань. Здатність до навчання (научуваність). Продуктивність навчальної діяльності. Показники навченості особистості.

Ключові поняття: учіння, наuczіння, навченість, навчання, навчальна діяльність, навчальне завдання, навчальні дії, мотивація, саморегуляція.

Семінар 18. Основні проблеми психології виховання.

Семінар 19. Характеристика та особливості психології навчання.

Лекція 8. Психологія суб'єкта педагогічної діяльності

Специфіка і структура педагогічної діяльності. Педагогічна діяльність, педагогічне спілкування та прояви особистості педагога. Рівні продуктивності педагогічної діяльності. Основні види діяльності педагога. Педагогічні функції, їх зміст. Види та прояви насильства, булінгу, що можуть виникати в учнівському колективі, правила запобігання та протидії їм. Діяльність педагога щодо збереження фізичного та психічного здоров'я в освітньому середовищі. Психологічний аналіз педагогічного спілкування. Психологічні бар'єри спілкування у діяльності педагога. Особистість педагога, структура особистості вчителя. Педагогічні здібності, їх характеристика. Структура психологічних характеристик талановитого педагога. Концепція педагогічної майстерності відомого українського педагога І. А. Зязюна. Формування компетенцій особистості у педагогічній діяльності.

Ключові поняття: педагогічна діяльність, педагогічне спілкування, педагогічні цілі, педагогічна ситуація, педагогічні функції, педагогічна майстерність, компетенції.

Семінар 20. Особливості та основний зміст педагогічної діяльності.

6. Контроль навчальних досягнень

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Вид діяльності студента	Максимальна к-сть балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2		Модуль 3		Модуль 4	
		кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів
Відвідування лекцій	1	2	2	3	3	1	1	2	2
Відвідування семінарських занять	1	3	3	8	8	6	6	3	3
Відвідування практичних занять	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Робота на семінарському занятті	10	3	30	8	80	6	60	3	30
Робота на практичному занятті	10	-	-	-	-	-	-	-	-
Виконання завдань для самостійної роботи	5	1	5	1	5	1	5	1	5

Виконання модульної роботи	25	1	25	1	25	1	25	1	25
Виконання ІНДЗ	30	-	-	-	-	-	-	-	-
Разом			65		121		97		65
Максимальна кількість балів: 348									
Розрахунок коефіцієнта: $348:100=3,48$									

6.2. Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання.

Змістовий модуль 1. Загальні питання психології

Тема 1. Психологія як наука – 7 год.

Самостійно опрацювати тему «Методи психології». Визначити основні та додаткові методи психології. Описати існуючі методи психології, визначити їх позитивні сторони та недоліки. – 5 б.

Змістовий модуль 2. Психологічна характеристика психічних процесів, особистості та діяльності

Тема 1. Пізнавальні психічні процеси – 7 год.

На основі вивчення лекційного матеріалу по темі та роботи з рекомендованими літературними джерелами, визначити та обґрунтувати способи формування вольових якостей особистості. Навести чіткі та аргументовані рекомендації щодо розвитку вольових якостей враховуючи вікові особливості людини. – 5 б.

Змістовий модуль 3. Психологія розвитку

Тема 1. Періодизація та основні детермінанти психічного розвитку людини – 9 год.

Самостійно опрацювати тему «Психологічна характеристика різних типів темпераменту дитини». Дати психологічну характеристику різним типам темпераменту, зазначити особливості прояву темпераменту у дитячому віці (у поведінці, стосунках з іншими дітьми, у навчанні тощо).

Змістовий модуль 4. Психологія освіти та психогігієна навчальної діяльності

Тема 2. Психологія суб'єкта педагогічної діяльності – 7 год.

На основі вивчення лекційного матеріалу по темі та роботи з рекомендованими літературними джерелами, скласти таблицю «Ефективне та неефективне заохочування в діяльності педагога», зазначити конкретні приклади.

Критерії оцінювання самостійної роботи

Кількість балів за роботу під час виконання самостійної роботи залежить від дотримання таких критеріїв:

- своєчасність виконання навчальних завдань 1б;
- повний обсяг їх виконання 1б;
- якість виконання навчальних завдань 2 б;
- творчий підхід у виконанні завдань 1б.

6.3. Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання.

Модульні контрольні роботи виконуються у формі тестів.

Таблиця 6.3.1

Зміст і критерії оцінювання модульних контрольних робіт

Змістовий блок і його призначення	Форма	Максимальна кількість балів за одне завдання
Перший (визначення якості володіння базовими поняттями)	Тести простого рівня складності	1
Другий (виявлення здатності до аналізу, синтезу, конкретизації й узагальнення змісту навчальної дисципліни)	Тести середнього рівня складності	2
Третій (встановлення спроможності до застосування знань на практиці)	Тести високого рівня складності	3
Загальна кількість тестових завдань – 13.		
Максимальна кількість балів за виконання модульної контрольної роботи – 25 балів.		

6.4. Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання.

Залік.

6.5. Орієнтовний перелік питань для семестрового контролю.

Не передбачено навчальним планом.

6.6. Шкала відповідності оцінок

Рейтингова оцінка	Оцінка за 100-бальною шкалою	Значення оцінки
A	90-100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з, можливими, незначними недоліками
B	82-89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок

C	75-81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69-74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60-68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1-34 балів	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

7. Навчально-методична карта дисципліни «Психологія»

Разом: 120 год., лекції – 16 год., семінарські заняття – 40 год., модульний контроль – 8 год., самостійна робота – 56 год., залік.

Модулі	Змістовий модуль I		Змістовий модуль II			Змістовий модуль III					Змістовий модуль IV										
Назва модуля	Загальні питання психології		Психологічна характеристика психічних процесів, особистості та діяльності			Психологія розвитку					Психологія освіти та психогігієна навчальної діяльності										
Кіл. балів за модуль	65 балів		121 бал			97 балів					65 балів										
Лекції	1	2	3	4	5	6					7	8									
Теми лекцій (за відвідув. 1 бал)	Психологія як наука		Свідомість і самосвідомість		Пізнавальні психічні процеси	Емоційно-вольова сфера особистості	Індивідуально-психологічні особливості особистості			Періодизація та основні детермінанти психічного розвитку людини			Психологія навчання	Психологія суб'єкта педагогічної діяльності							
Теми семінар. занять (за відвідув. 1 бал; відповідь - 10 балів)	Місце і роль психології в системі наукового знання	Методи психології	Психологічна характеристика свідомості і самосвідомості		Відчуття і сприймання	Пам'ять як психічний процес	Мислення як психічний процес	Увага та увага	Психологічна характеристика емоційно-вольової сфери особистості	Сутність індивідуально-психологічних особливостей особистості	Здібності особистості	Психологічна характеристика особистості та діяльності	Особливості психічного розвитку особистості	Психічний розвиток дитини немовлячого та раннього віку	Особливості психічного розвитку дитини дошкільного віку	Психологія молодшого школяра та підлітка	Психологія юнацького віку	Психологія дорослості	Основні проблеми психології виховання	Характеристика та особливості психології навчання	Особливості та основний зміст педагогічної діяльності
Самост. робота	Характеристика методів психології (5 б.)		Формування вольових якостей особистості (5 б.)			Психологічна характеристика різних типів темпераменту дитини (5 б.)					Таблиця «Ефективне та неефективне заохочування в діяльності педагога» (5 б.)										
Види пот.конт.	Модульна контрольна робота 1 (25 балів)		Модульна контрольна робота 2 (25 балів)			Модульна контрольна робота 3 (25 балів)					Модульна контрольна робота 4 (25 балів)										
Підсум. контроль	Коефіцієнт: 348:100= 3,48 кр.																				
	ЗАЛІК																				

8. Рекомендовані джерела

Основна література:

1. Савчин М. В. Педагогічна психологія: Навч. посіб. – К.: Академвидав, 2007. – 424 с.
2. Сергєєнкова О. П. Вікова психологія / О. П. Сергєєнкова, О. А. Столярчук, О. П. Коханова, О. В. Пасєка. – Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 384 с.
3. Сергєєнкова О. П. Загальна психологія / О. П. Сергєєнкова, О. А. Столярчук, О. П. Коханова, О. В. Пасєка. – Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 296 с.
4. Скрипченко О. Загальна психологія: Навч. посіб. / О. Скрипченко, Л. Долинська, З. Огороднійчук та ін. – К.: А.П.Н. – 2002. – 464 с.
5. Степанов О.М. Педагогічна психологія: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: Академвидав, 2011. – 416 с.

Додаткова література:

1. Власова О. І. Педагогічна психологія: Навч. посіб. для вищих навч. закладів / О. І. Власова. – К.: Либідь, 2005. – 400 с.
2. Павелків Р.В. Вікова психологія: Підручник. – К.: Кондор, 2015. – 469 с.
3. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія. – К.: Академвидав, 2009 – 360 с.
4. Ткач О. В. Психологія: навчальний посібник у 2-х частинах. Ч. 1. - Нікополь, 2010. - 102 с.
5. Токарева Н. М. Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник / Н. М. Токарева, А. В. Шамне. – К., 2017. – 548 с.